

TEZA DE DOCTORAT : Tratatul de la Varsovia si România

Candidat: Corneliu Filip

Conducator stiintific: Prof.univ.dr. Gheoghe Buzatu

REZUMAT

Tratatul de la Varsovia a fost alianta politico -militara a statelor socialiste din Europa aliate ale Uniunii Sovietice si aflate în sfera ei de influenta. Tarile membre au folosit uriasul ei potential militar si au cautat sa se apere în comun în conditiile existentei pe continent a unui bloc militar rival.

Totodata, Tratatul sau Pactul de la Varsovia a fost o structura specifica pentru perioada istorica postbelica,numita a razboiului rece, a lumii bipolare, concretizate în plan militar în Europa, prin aparitia si existenta celor doua aliante rivale: NATO si Tratatul de la Varsovia, care erau conduse de cele doua superputeri globale: S.U.A. si U.R.S.S. promovând doua modele antagonice de organizare economica si social-politica a societatii contemporane: capitalist si socialist.

Competitia pentru suprematie în plan militar, mai ales în conditiile aparitiei armamentului nuclear, a determinat o cursa a înarmarilor nemaiîntâlnita în istoria umanitatii, cu o risipa, de asemenea unica, de resurse materiale, financiare si de inteligenta umana, fara precedent, fapt ce s-a finalizat prin colapsul uneia din parti, U.R.S.S. disparând de pe harta politica a lumii, dezintegrându-se în mai multe republici componente, locul si rolul de mostenitoare a Uniunii Sovietice revenindu-i Federatiei Ruse. La rândul ei, alianta politico- militara, Tratatul de la Varsovia, dupa 36 de ani de existenta, si-a încetat activitatea, iar NATO a reusit sa includa

în structurile sale, în doua etape, pe fostii membri ai Tratatului, cu exceptia Federatiei Ruse si a republicilor succesoare, fara cele trei state baltice, devenite si ele membre ale Pactului Nord Atlantic.

În toata perioada celor 36 de ani de existenta, adica între anii 1955 si 1991, în conditiile „cortinei de fier”, care a divizat continentul, a razboiului ideologic, a unor perioade de destindere si tensionare a relatiilor dintre cele doua pacte, chiar de criza, totusi pe continentul european au fost ani de pace si stabilitate, mai multi decât în perioadele anterioare ale istoriei continentului nostru.

România a fost membru fondator al Aliantei, având însa, dupa 1964, o pozitie distincta, chiar unica, în cadrul Tratatului, refuzând constant integrarea deplina în structurile sale. În relatiile din interiorul Tratatului au existat si momente tensionate provocate de dorinta unor membri de a reforma sistemul ori chiar de a-l parasi. A fost vorba de cele trei momente de criza din istoria Tratatului si anume: revolutia din Ungaria (1956), interventia „celor cinci” în Cehoslovacia (1968) si criza din Polonia (1980-1981).

Oricine studiaza serios istoria continentului sau a statelor socialiste din Europa nu poate face abstractie de existenta si actiunile legate de aceasta alianta politico-militara. Cu atât mai mult, în cazul României care, repet, a avut o pozitie distincta. De aceea am considerat ca o incursiune în istoria Tratatului de la Varsovia scotând în evidenta pozitia speciala a României, este o necesitate. Cu atât mai mult cu cât, pe tot parcursul existentei Pactului, nu se putea face asemenea studii, activitatea Tratatului fiind un subiect cvasi-tabu, iar accesul la documente era descurajat de restrictiile formidabile ale secretului militar. În plus, ceea ce s-a scris pâna în 1990, de-o parte si de alta a „cortinei de fier”, a purtat amprenta razboiului ideologic între cele doua „lagare”: capitalist si socialist. Cred ca a sosit momentul, dupa ce Tratatul de la Varsovia si-a încetat activitatea, ca ceea ce s-a realizat sub egida sa, bine sau rau, sa treaca în grija istoricilor, care, dupa stravechea deviza ”sine ira et studio”, sa întreprinda studii temeinice asupra acestei perioade a istoriei

recente, mai ales ca sunt protagonistii înca în viața, care ar mai putea depune marturii inestimabile.

Istoriografia nu este prea bogată, în primul rând în statele foste membre ale Alianței. În primul deceniu de după înființarea sa au fost editate doar documente și cuvântări oficiale, comentarii ale propagandei, care laudau inițiativa constituirii sale.

Au mai fost editate câteva lucrări în momente aniversare. Se pot cita în acest sens cele două volume de documente oficiale tipărite și la București, în editura Politică, în 1975 și 1980, cu ocazia aniversării a douăzeci și, respectiv, douăzeci și cinci de ani de la înființarea Tratatului.

După 1989, mai precis după autodizolvarea Tratatului de la Varșovia, în 1991, subiectul nu prea a mai fost în atenția specialiștilor. Cel mai adesea s-a aflat în corelație cu organizația militară rivală care a supraviețuit, adică N.A.T.O.

De asemenea, după 1990 au apărut mai multe volume cu caracter memorialistic ale unor membrii din conducerea PCR și armatei, în care sunt prezente informații foarte importante pentru subiectul lucrării. As cita în acest sens discuțiile purtate de Lavinia Betea, cu liderii comunisti sau cartile semnate de C.Olteanu, Ion Gheorghe și Corneliu Soare. Am folosit și cele marturisite în discuțiile personale de ofiterii superiori care au lucrat la structurile Tratatului de la Moscova sau la secția militară a C.C. a P.C.R.

Documentele legate de participarea României aflate în arhive au devenit accesibile abia după 1992 și doar până în 1974, dar și acestea mi-au fost de foarte folos, în special în ceea ce privește disputele privind realizarea structurilor de conducere și comandă de la Moscova.

Lucrările despre același subiect sunt mai numeroase în Occident și SUA, dar a căror analiză a ținut cont de aceeași lipsă a informațiilor directe, cât și faptul că Tratatul era adversarul NATO.

Dintre manifestările internaționale recente dedicat în întregime subiectului tezei de față, trebuie scos în evidență „Proiectul Internațional de Istorie a Războiului Rece”, tutelat de Centrul de studii „Woodrow Wilson” din Washington D.C. (creat în 1991, care și-a propus un vast program de identificare

si clasificare a fondurilor arhivistice din diverse state, precum si de formare a specialistilor în acest domeniu). S-au creat astfel, Centre de studii pentru perioada razboiului rece, în statele central si sud - est europene (ex. Centrul de Istorie Contemporana a Razboiului Rece de la Praga , Institutul de studii Politice din Varsovia, din cadrul Academiei Poloneze de Stiinte; Corpul de Cercetari pentru Razboiul Rece din Budapesta, iar în România, Institutul de Studii Politice de Aparare si Istorie Militara, existent din 1969 si reorganizat în 1998.

În cadrul acestui Proiect s-a trecut la tiparirea unor importante volume de documente din arhive, din care amintesc: documente ale Comitetului Politic Consultativ, pentru anii 1956-1958; ale Comitetului Ministrilor Apararii, pentru perioada 1969-1990, materiale accesibile pe reseaua de Internet. Sub egida acelorasi auspicii, în aprilie 2001, Bucurestiul a fost gazda unui Seminar International pe problema studiilor legate de Razboiul Rece, lucrarile Simpozionului fiind editate. Totodata, în octombrie 2002, tot la Bucuresti si tot având drept gazda Institutul de Studii Politice de Aparare si Istorie Militara, s-a desfasurat Simpozionul International având ca tema chiar titlul tezei de fata, adica „*România si Tratatul de la Varsovia*”. În comunicările prezentate de participanti (S.U.A., Marea Britanie, Elvetia, Polonia, Ungaria si România) a fost reliefat stadiul actual al cercetarilor, faptul ca ele sunt înca la început, sursele documentare sunt greu accesibile, multe fonduri arhiviste ramân închise, iar prin disparitia fizica a unor participanti, se pierd marturii unice.

Structura lucrării a trebuit sa tina seama de nivelul cercetarilor. Studiul activitatii organizatiei politico-militare a Tratatul de la Varsovia fiind la început, nu am gasit înca nici o lucrare de sinteza care sa prezinte activitatea structurilor militare si politice specifice ale Organizatiei pe toata perioada existentei sale. În fata acestei situatii am realizat o organizare a materialului gasit dupa o structura pe care am considerat-o logica, reiesita din etapele istoriei de 36 de ani a Pactului.

Astfel, prima parte am consacrat-o punerii în evidenta a situatiei politico-militare postbelice, care a determinat aparitia

celor doua blocuri politico-militare rivale. În acest cadru am consacrat un capitol special situatiei României, context ului aderarii ei.

Astfel, daca avem în vedere faptul ca mai întâi a aparut NATO, în 1949, ca o structura militara si politica menita sa apere „batrânul continent” de potentialul pericol militar si ideologic comunist, dar si sa legitimize prezenta fortel or armate americane, constituire a Tratatului de la Varsovia a rezultat din însasi logica bipolarismului, a doctrinelor politico – militare ce s-au cristalizat în perioada imediat postbelica (ex: doctrina „îndiguirii” expansiunii comuniste, ce poarta numele presedintilor Truman si Eisenhower), dar si a socialismului, pornind dintr-o singura tara si transformat într-un sistem mondial, sau, cum spunea propaganda acelor ani, în „lagarul socialist”! În privinta situatiei României, careia i-am acordat un subcapitol distinct, pe baza materialelor gasite am concluzionat, ca atunci, conducerea statului român, ori care ar fi fost ea, nu avea de ales. Lumea postbelica fusese deja împartita de altii. România se gasea în sfera de influenta sovietica, cu trupele Armatei Rosii pe teritoriul ei, tratata ca un învins, cu armata decimata si prin Tratatul de pace de la Paris, sub povara platii despagubirilor de razboi. În plan geostrategic tara se gasea în interiorul zonei de dominatie sovietica, la frontiera cu URSS si alte state socialiste, iar în planurile militare ale NATO era tratata ca un adversar ce trebuia cucerit si neutralizat. În acelasi context, singurul lucru pe care -l putea face Bucuresti-ul era sa se supuna dispozitiilor Moscovei, sa devina membru fondator, dar sa-si capete un spatiu propriu de manevra, în special dupa plecarea trupelor sovietice, sa aiba o pozitie distincta, care sa-i permita afirmarea interesului national si cautând sa-si ofere bunele oficii de mediatoare între diverse parti aflate în dispute sau conflict.

Al doilea capitol l-am dedicat evolutiei structurilor politico-militare, pornind de la faptul ca initial ele au fost foarte simple, subordonate Ministerului Apararii din URSS, iar procesul de constituire a unor structuri proprii, teoretic independente de cele sovietice, a fost un proces care s -a întins pe parcursul multor ani, etapa principala fiind finalizata

în 1969, dar discuțiile și măsurile de reorganizare continuând până la desființarea Tratatului.

Studiul documentelor legate de redactarea Statutelor, atât pentru perioada de pace, cât și în caz de război, este deosebit de importantă și pentru istoria României, deoarece țara noastră a fost singura care a acționat contra proiectelor sovietice de integrare a statelor membre, după modelul N.A.T.O. (model care nu a fost opus Franței). Totodată, prezentând fiecare organism politic și militar am arătat, acolo unde a fost cazul, poziția distinctă a României, subliniind că ea a avut o atitudine unică printre membrii Pactului. Am citat în acest sens faptul că România a fost singura țară membră care s-a opus extinderii ariei de cuprindere a Tratatului prin includerea Mongoliei, faptul că din cauza atitudinii țării noastre au trebuit să treacă două decenii (din 1956 până în 1976) până să se constituie Comisia de politică externă.

Capitolul al III-lea l-am rezervat Forțelor Armate Unite, având în vedere că Tratatul a fost o organizație, în primul rând militară, iar trupele afectate de fiecare stat membru al Alianței, reunite în Forțele Armate Unite, au reprezentat baza puterii sale militare. Am făcut-o luând în considerare efectivele umane și dotarea în tehnica de luptă, bugetele alocate cheltuielilor militare, strategia și tactica, doctrina militară. În acest context am scos în evidență faptul că România a fost singurul membru care n-a avut trupe sovietice pe teritoriul național din 1958, iar după 1969, a refuzat sistematic să participe la manevre cu trupe pe teritoriul altor state și în primul rând al său. De asemenea, după 1968 și-a creat propria industrie de apărare, refuzând astfel integrarea în fabricarea dotării necesare, pregătindu-se după regulamente proprii și refuzând prezenta inspectorilor de la Moscova. În plus România a avut doctrina sa națională, iar cea comună a Tratatului de la Varșovia, a fost adoptată abia în ultimii săi de existență.

Ultima parte, capitolul IV, l-am dedicat activității politice, mai precis, evenimentelor care au marcat istoria Organizației, așa numitele momente "grele", legate de evenimentele din Polonia și Ungaria, apoi cele din Cehoslovacia și Polonia, corelate cu ceea ce s-a numit

„doctrina suveranitatii limitate”(Brejnev-Sonnenfeld). Având în vedere ca în comunicatele si declaratiile Comitetului Politic Consultativ membrii Tratatului, la initiativa, în special a U.R.S.S., au luat atitudine în probleme care au marcat istoria perioadei, am prezentat si pe cele legate de situatia speciala a Germaniei si Berlinului, ambele divizate, cât si de razboaiele din Indochina, Orientul Apropiat si Mijlociu, crizele din state ale Africii si Americii Latine, inclusiv cea a rachetelor din Cuba.

Pentru partea finala a istoriei Tratatului am luat în considerare influenta pe care au avut-o reformele lui Gorbaciov si unificarea Germaniei, cât si evenimentele revolutionare din 1989 din aceasta parte a Europei.

Desigur ca locul si rolul României în cadrul Tratatului de la Varsovia continua sa fie un subiect deschis, evidentiat si la Simpozionul international cu tema „România si Tratatul de la Varsovia” (Bucuresti 3-6 octombrie 2002). Am optat, dupa analiza documentelor si marturiilor la care am avut acces, ca România, n-a fost nici aliat rebel, nici un stat ce a facut jocurile altcuiva, ci pentru ideea unei pozitii distincte, a fost o voce aparte, printre toti membrii Tratatului, convinsa ca nu-l poate parasii, iar „dizidenta” României s-a înscris în limitele acelor limite tolerante de liderii celor doua aliante, URSS si SUA, România jucând, într-un fel sau altul, mai mult sau mai putin, rolul Frantei în cadrul NATO.

Aceasta este, desigur, o încercare de prezentare a istoriei acestei aliante politico-militare pe baza consultarii arhivelor românești, atât cât a fost posibil, si a studierii lucrarilor straine în domeniu. Cercetarile ulterioare, mai ales în functiile de accesul la arhive românești si straine, vor permite posibile completari.